

Burgers actief, een schoner Stadbroek-Oost

Eindrapportage thematraject participatie Sittard-Geleen

In opdracht van gemeente Sittard-Geleen

November 2013
Public Result B.V.
Postbus 11649
2502 AP Den Haag
Tel: 070 – 3468816
Fax 070 – 3644151
e-mail: info@publicresult.nl
[http: www.publicresult.nl](http://www.publicresult.nl)

Opdrachtnummer: ZWETH13/24

Inhoud

1. Inleiding	2
1.1 ACHTERGROND	2
1.2 VERLOOP TRAJECT	3
1.3 LEESWIJZER	4
2. Participatietraject Zwerfafval	5
2.1 INLEIDING	5
2.2 DNA FOCUSGEBIED STADBROEK-OOST	5
2.3 LEEFBAAROMETER	7
2.4 AANPAK ZWERFAFVAL / ONDERHOUD OPENBARE RUIMTE TOT NU TOE	8
2.5 BEVINDINGEN DEEL 1 ZWERFAFVALTRAJECT SAMENGEVAT	9
2.6 BETROKKEN PARTIJEN	10
3. Advies sociale gebiedsontwikkeling	12
3.1 INLEIDING	12
3.2 DE VRAAG	12
3.3 ANALYSE	13
3.4 ADVIES	14
3.5 OP WEG NAAR EEN LEEFBAARDER STADBROEK-OOST	18
4. Monitoring	20
4.1 INLEIDING	20
4.2 DE KLASSIEKE BELEIDSCYCLUS	21
4.3 HET METEN VAN SUCCES IN STADBROEK-OOST	23
4.4 VERTALING NAAR PROCESSHEMA	24
5. De kracht van zelfbeheer	27
5.1 INLEIDING	27
5.2 OPZETTEN VAN EEN WIJKONDERNEMING	28
5.3 FORMULEREN DOELEN EN UITGANGSPUNTEN	30
5.4 SAMENWERKING TUSSEN DE GEMEENTE EN DE WIJKONDERNEMING	32
5.5 EEN WIJKONDERNEMING IN STADBROEK-OOST	35
Bronnen	37

1 Inleiding

1.1 ACHTERGROND

De gemeente Sittard-Geleen is een van de gemeenten die deelnemen aan het thematraject participatie van het Focusprogramma Zwerfafval. Dit ambitieuze actieprogramma wordt uitgevoerd in opdracht van de VNG en VNO-NCW en bestaat uit twee onderdelen: Gemeente Schoon en Nederland Schoon. Het onderdeel Gemeente Schoon wordt door Rijkswaterstaat Leefomgeving (voorheen Agentschap NL) uitgevoerd in samenwerking met de Vereniging voor afval- en reinigingsmanagement (NVRD) en Nederland Schoon door de Stichting Nederland Schoon.

Als onderdeel van Gemeente Schoon worden in verschillende thematrajecten gemeenten en intermediairen ondersteund bij het uitvoeren van een effectieve aanpak van zwerfafval. Thematrajecten hebben als doel om gemeenten en intermediairen kennis en ervaring op te laten doen met een specifiek aspect van zwerfafvalbestrijding: monitoring, reiniging, communicatie, handhaving en participatie. Public Result ondersteunt gemeenten op het gebied van zwerfafval middels het thematraject participatie.

In de gemeente Sittard-Geleen lopen in 2013 twee thematrajecten participatie, die om praktische redenen zijn samengevoegd tot één traject. Het doel van het totale traject is het ontwikkelen van een pakket aan mogelijkheden en instrumenten om, door middel van duurzame burgerparticipatie, te komen tot vermindering van zwerfafval en dumping in de wijken Stadbroek en Broeksittard (hierna te noemen: Stadbroek-Oost).

In het eerste deel van het traject is een inventarisatie gemaakt van de initiatieven die zich tot nu toe hebben gericht op leefbaarheid, veiligheid en participatie in Stadbroek-Oost. De volgende stap was om de verschillende burgerschapsstijlen in het gebied in kaart te brengen en te inventariseren hoe deze burgerschapsstijlen zich verhouden tot de participatieladder. Een eerste verkenning, waarin de onderzoekers stuiten op de aanwezigheid van botsende burgerschapsstijlen, heeft geleid tot een precisering van de vraag. De crux bleek hem met deze bevinding niet zozeer te zitten in het bestaan van een kwantitatief vraagstuk (hoeveel mensen in Stadbroek-Oost laten een bepaalde burgerschapsstijl zien) maar in een kwalitatief vraagstuk, namelijk hoe zorg je ervoor dat de geconstateerde botsende burgerschapsstijlen het boeken van resultaten in Stadbroek-Oost niet in de weg staan.

Het eerste deel van het traject heeft geresulteerd in een aantal ontwikkelingsrichtingen, met als doel deze in het tweede deel van het traject verder uit te werken, om uiteindelijk de bewoners met hun verschillende burgerschapsstijlen te triggeren (meer) te participeren. Gelijktijdig met het verder uitwerken van de ontwikkelingsrichtingen, is in het tweede deel van het traject gewerkt aan het opzetten van een monitoringssysteem, zodat daadwerkelijk kan worden toegewerkt naar een duurzame aanpak voor een schoon, heel en veilige wijk.

De resultaten van het eerste deel van het traject zijn beschreven in een tussenrapportage die in september jl. is verschenen en de opmaat heeft gevormd voor het tweede deel van het traject. In de eindrapportage worden de resultaten van het eerste deel nog eens beknopt samengevat. Vervolgens wordt beschreven hoe in deel twee van het traject opvolging is gegeven aan de geïdentificeerde ontwikkelingsrichtingen en op basis daarvan een monitoringssysteem is vormgegeven.

1.2 VERLOOP TRAJECT

In Stadbroek-Oost gebeurt sinds enkele jaren al veel op het gebied van participatie met betrekking tot zwerfafval. Na een aantal gesprekken met het VBT (Veilige Buurten Team) in maart/april 2013 is gekozen voor een aanpak gericht op een inventarisatie van mogelijkheden en instrumenten om, door middel van duurzame burgerparticipatie, te komen tot vermindering van zwerfafval en dumping in Stadbroek-Oost, en zo een structurele bijdrage te leveren aan de lopende inspanningen.

Tijdens de looptijd van het gehele traject heeft regelmatig afstemming plaatsgevonden over aanpak en uitvoering met François Mostard, wijkcoördinator Sittard-Noord-Oost en tevens VBT-lid. Deel 1 van het participatietraject zwerfafval was opgebouwd uit een drietal stappen. Voor de eerste stap in het traject, een analyse van de lopende programma's, heeft gemeente Sittard-Geleen in mei de benodigde documenten aangeleverd. Vervolgens is in dezelfde maand een buurtbijeenkomst, georganiseerd door het VBT, bijgewoond door projectleider Marlous de Beer om na te gaan hoe er momenteel gewerkt wordt in de wijk. Samen met junior adviseur Nienke Boneschansker heeft zij in juni drie leden van het VBT geïnterviewd om een beter beeld te krijgen van de aanwezige burgerschapsstijlen in de wijk (stap twee).

Omdat de aanwezigheid van (veel) verschillende burgerschapsstijlen in de wijk mogelijk een versturende werking heeft op het participatieproces, is Kees Fortuin, expert binnen het domein van sociale gebiedsontwikkeling, toegevoegd aan het team Gemeente Schoon. Het doel van zijn inzet in het traject was het doorbreken van de negatieve tendens in de wijk waarin actieve mensen zich bedreigd voelen door buurtgenoten, waardoor ze alsnog afzien van participatie. Begin juli is de aanvraag gehonoreerd en is

Kees Fortuin samen met Marlous de Beer in Sittard-Geleen geweest voor een drietal interviews met leden van het VBT.

De analyse van de lopende programma's op basis van de verkregen documenten en de resultaten van de interviews ten slotte, dienden als basis voor het in kaart brengen van een aantal ontwikkelingsrichtingen, die in de tussenrapportage zijn gepresenteerd.

Deel 2 van het participatietraject zwerfafval is erop gericht om de ontwikkelingsrichtingen, zoals in kaart gebracht in het eerste deel van het traject, om te zetten in een strategie om de bewoners met hun verschillende burgerschapsstijlen te triggeren (meer) te participeren. Hiertoe heeft in september een laatste serie interviews plaatsgevonden, waarin, in aanvulling op het perspectief van de gemeente, meer is ingezoomd op de zienswijze van woningcorporatie ZOwonen. Tevens is een studiemiddag bijgewoond, die in oktober was georganiseerd voor de VBT-leden en hun leidinggevenden. Het doel van de laatste stap in het traject was om een gedegen monitoring op te zetten, waarmee de efficiëntie en effectiviteit van de gekozen aanpak in kaart kan worden gebracht.

1.3 LEESWIJZER

In het volgende hoofdstuk wordt eerst een introductie gegeven op het focusgebied Stadbroek-Oost en de huidige aanpak van zwerfafval en onderhoud van de openbare ruimte beschreven. Vervolgens worden de bevindingen van het eerste deel van het participatietraject nog eens kort samengevat en wordt de aanpak van het tweede deel van het traject nader toegelicht. In hoofdstuk 3 wordt het advies van expert sociale gebiedsontwikkeling Kees Fortuin geschetst. Hoofdstuk 4 beschrijft de wijze waarop een gedegen monitoring opgezet kan worden en hoe deze kan worden toegespitst op het situatie in Stadbroek-Oost. In hoofdstuk 5 ten slotte wordt ingegaan op de mogelijkheden van zelfbeheer in de wijk.

2. Participatietraject Zwerfafval

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de aanpak en uitvoering van het participatietraject zwerfafval in Sittard-Geleen. Eerst wordt het focusgebied in het traject geïntroduceerd waarbij ook wordt gekeken naar de specifieke kenmerken (het DNA) van het gebied en de huidige aanpak van zwerfafval. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de gevolgde aanpak in het participatietraject en de uitvoering daarvan.

2.2 DNA FOCUSGEBIED STADBROEK-OOST

Het focusgebied van het participatietraject zwerfafval in Sittard-Geleen ligt binnen de wijken Stadbroek en Broeksittard, gelegen in het noordoostelijke deel van Sittard (zie onderstaande figuur). In 2012 is in dit gebied gestart met de Veilige Buurten Aanpak, met als doel het vergroten van de leefbaarheid. De werkwijze van de Veilige Buurten Aanpak is in de tussenrapportage nader toegelicht.

Figuur 1: focusgebied Stadbroek en Broeksittard

Geschiedenis Stadbroek en Broeksittard

Stadbroek was ooit een van de vier 'buitendorpen' van Sittard, feitelijk een klein gehucht, gelegen in het (destijds) landelijke gebied tussen Sittard en het kerkdorp Broeksittard. In de jaren '20 van de vorige eeuw verrees langs de nieuwe weg tussen Sittard en het Duitse Tüddern een arbeidersbuurt voor de mijnwerkers van de Staatsmijnen. Vanwege de bloeiende arbeidsmarkt in de jaren '50 vond een forse uitbreiding plaats, waardoor de wijk, die oorspronkelijk op afstand van de bestaande woonkernen was gebouwd, uiteindelijk aaneengroeide met de aangrenzende wijken.

Broeksittard is in de vroege middeleeuwen ontstaan in een gebied dat zeer geschikt was om vee te houden. Het is van 1817 tot 1942 een zelfstandige gemeente geweest. Bestuurlijk en kerkelijk echter valt de plaats van oudsher onder Sittard. Als gevolg van de groei in oostelijke richting die Sittard heeft doorgemaakt na afloop van de Tweede Wereldoorlog, wordt Broeksittard nu begrensd door een viertal wijken: het naoorlogse Stadbroek en Vrangendael en de recentere wijken Europapark en Kempehof. Ondanks het feit dat Broeksittard formeel een woonwijk is van Sittard, heeft het zijn dorpse karakter, en zelfs de eigen plaatsnaamborden, behouden.

Na de sluiting van de mijnen in Limburg in de jaren '60 en '70, kregen Stadbroek en Broeksittard te maken met een enorm verval en namen criminaliteit, overlast en werkloosheid een hoge vlucht. Vanaf 1997 is begonnen met de sanering van een deel van de wijk, met de sloop van een aantal straten als gevolg. Vanaf 2003 werd op grotere schaal gesloopt, waarbij het grootste deel van Stadbroek verdwenen is en plaats heeft gemaakt voor de nieuwe woonbuurt Molenbeek.

Stadbroek nu

Stadbroek heeft in totaal 2.280 inwoners en een gemiddelde huishoudengrootte van 2,0. Van de 1.165 woningen in het gebied valt 31% in de koop- en 69% in de huursector. De grootste bevolkingsgroep in de wijk vormen de 45- tot 65-jarigen (30%), gevolgd door de 25- tot 45-jarigen (23%), 65-plussers (19%), 15- tot 25-jarigen (15%) en jonger dan 15-jarigen (14%) (CBS, 2010). Stadbroek kent een grote etnische diversiteit, bijna een derde (32%) van de inwoners is van allochtone herkomst (24% westers, 8% niet-westers) (CBS, 2010).

Uit het jaarverslag van Zowonen van 2012 (p.30):

“De leefbaarheid in Stadbroek staat onder druk. In 2011 werd een climax bereikt in een stroom van inbraken in leegstaande woningen, wegtrekkende bewoners en toename van criminele activiteiten. Het bleek steeds moeilijker te worden om woningen op een goede wijze te verhuren aan geschikte kandidaten. In nauwe samenwerking met de gemeente Sittard-Geleen zijn voorbereidingen getroffen voor een sociaal programma, geënt op de

methodiek van de “Veilige Buurten Aanpak”. De woninginbraken zijn als gevolg van de inzet van alarmsystemen en tijdelijke bewoning afgenomen naar nul”.

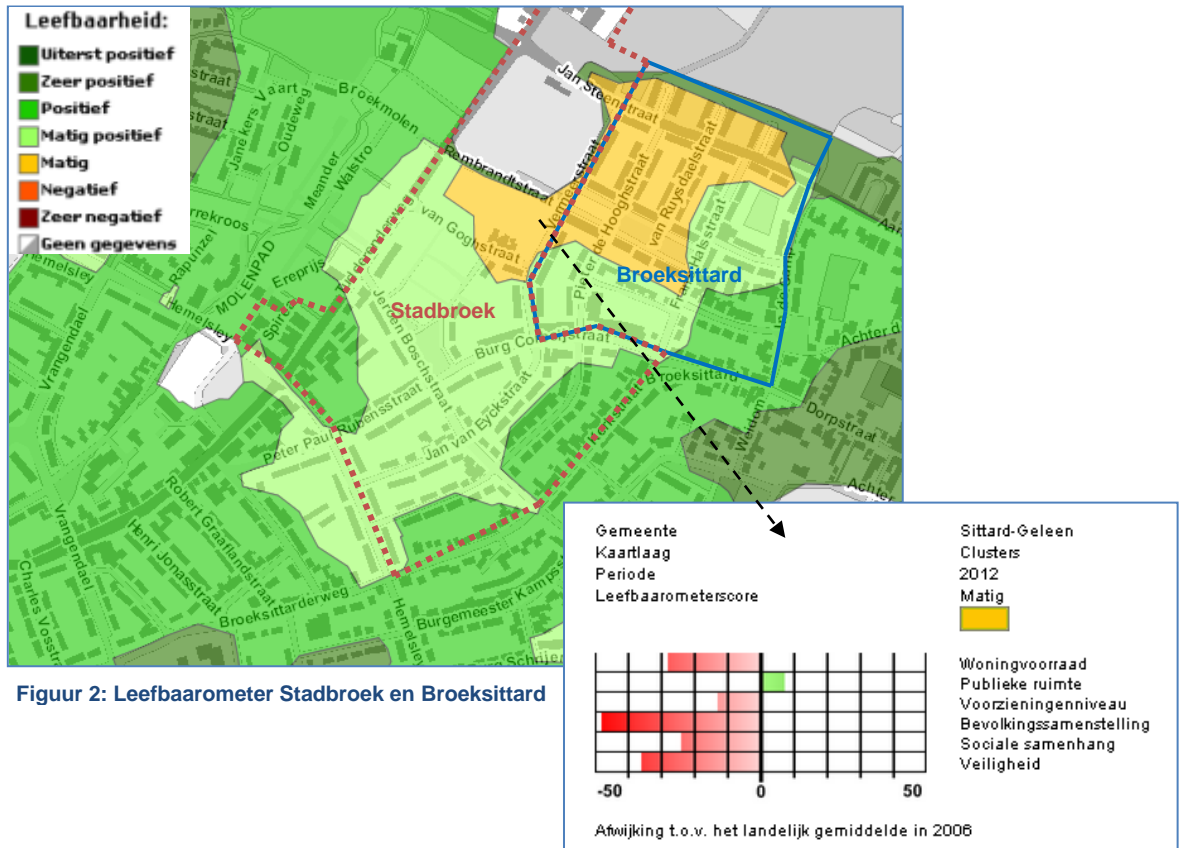
Broeksittard nu

Broeksittard is iets kleiner dan Stadbroek, er wonen 1.675 mensen met een gemiddelde huishoudengrootte van 2,2 personen. Ook in deze wijk vormen de 45- tot 65-jarigen de grootste bevolkingsgroep (29%), gevolgd door de 25- tot 45-jarigen (25%), de jonger dan 15-jarigen (17%) en de 65-plussers (16%). Het aandeel 15- to 25-jarigen is het kleinst (10%). Net als Stadbroek kent Broeksittard een grote etnische diversiteit, 37% is van allochtone afkomst (21% westers en 16% niet-westers) (CBS, 2010).

2.3 LEEFBAAROMETER

De Leefbaarometer van het ministerie van BZK is een online monitor om de leefbaarheid in wijken en buurten in Nederland weer te geven. In de Leefbaarometer wordt leefbaarheid gedefinieerd als 'de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld'. Er worden zes elementen van de leefbaarheid van wijken en buurten afgezet tegen het landelijk gemiddelde. Dit zijn veiligheid, woningvoorraad, voorzieningenniveau, bevolkingssamenstelling, publieke ruimte en sociale samenhang. De totale leefbaarheid wordt weergegeven in een score die varieert van negatief tot uiterst positief. Deelscores geven aan of een gebied beter of slechter scoort dan het landelijk gemiddelde. De waarden van de deelscores variëren tussen -50 (een grote negatieve afwijking) en +50 (een grote positieve afwijking). Volgens de Leefbaarometer loopt de leefbaarheid in Stadbroek en Broeksittard uiteen van matig tot zeer positief (zie onderstaande figuur, op basis van gegevens uit 2012).

Voor de score 'matig' in een aanzienlijk deel van Broeksittard en een klein deel van Stadbroek geldt dat alleen de deelscore publieke ruimte hier (net) boven het landelijk gemiddelde uitkomt. In de andere delen geldt een iets hogere deelscore voor 'publieke ruimte', 'woningvoorraad' en 'bevolkingssamenstelling', maar 'sociale samenhang' en 'veiligheid' blijven overal onder het Nederlandse gemiddelde uitkomen.

Figuur 2: Leefbaarometer Stadbreek en Broeksittard

2.4 AANPAK ZWERFVAL / ONDERHOUD OPENBARE RUIMTE TOT NU TOE

In het IBOR-beleid (Integraal Beheer Openbare Ruimte) 2012-2015 van Sittard-Geleen staat dat de openbare ruimte van de gemeente ‘Schoon, heel en veilig’ moet zijn. Er wordt hierbij gewerkt met drie beheerniveaus: Hoog, Basis en Laag. Woonwijken worden op het niveau Basis onderhouden. In het rapport wordt voorgesteld dit niveau op te bouwen uit een percentuele verdeling van de veelgebruikte CROW-beeldmethodiek: A+, A, B, C en D met het zwaartepunt op B. Het gaat in dit geval dus om de percentages per kwaliteitsniveau die voor niveau Basis mogen voorkomen.

Kwaliteitsniveau	A+	A	B	C	D
Basis	5%	35%	50%	7%	3%

Voor het niveau Basis geldt als beheeruitgangspunt, dat de openbare ruimte wordt gekenmerkt door een acceptabel verzorgd en schoon beeld en dat de openbare ruimte in een verkeersveilige situatie verkeert. Binnen bepaalde grenzen behoren onkruidgroei en

zwerfvuil tot het beeld van de openbare ruimte en oneffenheden in verhardingen (in ongevaarlijke grootheden) komen incidenteel voor. Dit geldt ook voor een bepaalde mate van schade aan inrichtingselementen en aan het groen. In Sittard-Geleen wordt twee keer per jaar een beleidsmeting uitgevoerd, om te kijken of wordt voldaan aan de afgesproken kwaliteitsniveaus. Volgens deze metingen wordt hier vooralsnog aan voldaan.

Uitgangspunten beheer		
Schoon	Heel	Veilig
<ul style="list-style-type: none"> • Enig zwerfafval wordt geaccepteerd • Graffiti is aanwezig • Functioneel meubilair • Veegvuil is aanwezig • Enig onkruid op verharding en in het groen 	<ul style="list-style-type: none"> • Materialen zijn functioneel • Het meubilair is heel en functioneel • Enige schade aan verharding en bermen • Enkele schades in groenvakken en aan bomen 	<ul style="list-style-type: none"> • Verkeerssituatie betreft vrij zicht op wegen, bermen en uitzichthoeken • Straten met acceptabele openbare verlichting • Op enkele plaatsen overhangend groen

Figuur 3: De uitgangspunten die behoren bij beheerniveau 'Basis'

2.5 BEVINDINGEN DEEL 1 ZWERFAFVALTRAJECT SAMENGEVAT

Een analyse van de lopende programma's in het focusgebied, die zich richten op leefbaarheid, veiligheid en participatie, heeft inzicht gegeven in de huidige stand van zaken. In een gebiedsanalyse van Stadbroek-Oost, die enkele jaren geleden is uitgevoerd, wordt gesproken van 'signalen over toenemende sociale problematiek in het gebied'. Het leefbaarheidsprogramma, waarvoor in november 2011 een voorstel aan Burgemeester en Wethouders is uitgegaan, voorziet in een integrale aanpak van de problematiek in het gebied en is uitgewerkt in 4 sporen, die zich achtereenvolgens richten op:

1. Het intensiveren van het toezicht binnen Stadbroek-Oost, waarbij de nadruk op repressie ligt.
2. Kansgericht werken aan sociale stijging, met de focus op positieverbetering van mensen in de wijk.

3. Kansgericht werken aan leefbaarheid en veiligheid, waarbij gebruik wordt gemaakt van de VBT-aanpak.
4. Kansgericht werken aan een prettige wijk, waarbij geïnvesteerd wordt in de fysiek-ruimtelijke omgeving en het aanbieden van activiteiten voor jongeren en volwassenen.

Beoogd resultaat van het leefbaarheidsprogramma is een beter perspectief voor de bewoners van Stadbroek; een veiligere buurt, bewoners die weer actief meedoen, leegstaande woningen die weer bewoond worden, een schonere openbare ruimte en minder negatieve effecten op de omliggende gebieden (Molenbeek en Broeksittard). Uiteindelijk zou de waardering voor het leefklimaat in de buurt moeten stijgen naar het gemeentelijk gemiddelde.

De uitvoering van het leefbaarheidsprogramma gebeurt in de vorm van de Veilige Buurten Aanpak, waarmee sinds april 2012 wordt gewerkt in Stadbroek-Oost. De eerste positieve resultaten van de aanpak lijken zich af te tekenen, in de zin dat meer bewoners zich actief gaan inzetten voor het tegengaan van zwerfvuil in de buurt. Het aantal initiatieven waarin bewoners een rol spelen, neemt toe. Het aantal bewoners dat komt opdagen bij de buurtbijeenkomsten, is sinds de eerste bijeenkomst wel weer enigszins teruggelopen. Intimidatie door andere bewoners lijkt daarbij een rol te spelen. Geconstateerd is dat botsende stijlen van burgerschap een belangrijke rol spelen in de problematiek in het focusgebied. Er worden vijf burgerschapsstijlen onderscheiden: verantwoordelijke burgers, pragmatische burgers, plichtsgetrouwe burgers, inactieve burgers/weigeraars en actief tegenwerkende burgers. Zowel de genoemde intimidatie als het ontstaan van een 'cultuur van zwijgen' zijn toe te schrijven aan de invloed van de 'actieve tegenwerkers'. Een opgave ligt erin om te zorgen dat deze laatste groep überhaupt de participatieladder betreedt en anderen niet meer belet om te participeren. Pas wanneer er een beweging onder bewoners ontstaat die zichzelf handhaaft en uitbreidt zonder dat daarvoor extra externe inzet nodig is, kan er sprake zijn duurzame resultaten. Dit vraagt om een opwaartse beweging op de participatieladder, van de verschillende burgerschapsstijlen. In het volgende hoofdstuk wordt de problematiek in Stadbroek-Oost én de huidige aanpak, geanalyseerd door Kees Fortuin. Deze analyse mondt uit in een aantal aanbevelingen.

2.6 BETROKKEN PARTIJEN

Net als in deel 1 van het participatietraject, hebben onderstaande partijen een rol gespeeld in deel 2 van het traject:

- Het Veilige Buurten Team (VBT) en mensen die daarbij betrokken zijn:

- Kwartiermaker van het project Leefbaar Stadbroek-Oost: Peter van den Bogaert
 - ZOWonen: Carla Thissen, Mike Kovacs, Rick Coolen
 - Politie: Peter Albertoe
 - Partners in Welzijn (PIW): Franka Trouwen
 - Gemeente Sittard-Geleen: François Mostard
 - Burgemeester Sjraar Cox
 - Wethouder Berry van Rijswijk
 - Stadstoezicht: Majid Amirzadeh, Boy Pfeiffer
 - Toezichthouder bij stadstoezicht in stadsdeel Sittard-Oost: Boy Pfeifer
 - Stagiairs: Glenn Cremers, Dominique Savelkoul
- Buurtbewoners

3 ■ Advies sociale gebiedsontwikkeling

3.1 INLEIDING

Aan de basis van het slagen van de VBT-aanpak en het zwerfafvaltraject in Stadbroek-Oost, ligt de bereidheid en mogelijkheid van de bewoners om te participeren. Omdat de aanwezigheid van verschillende burgerschapsstijlen (met hun tegengestelde belangen) in het gebied een beletsel vormt om te kunnen voldoen aan deze randvoorwaarde, is Kees Fortuin bij het project betrokken. In dit hoofdstuk wordt zijn visie op het vraagstuk gegeven. Deze visie is het resultaat van de gesprekken die hij de afgelopen maanden heeft gevoerd met betrokkenen bij de Veilige Buurten Aanpak in Stadbroek-Oost, vanuit zijn jarenlange expertise met sociale gebiedsontwikkeling. Inzet van het advies van Kees Fortuin is het doorbreken van de negatieve tendens in de wijk.

3.2 DE VRAAG

De centrale aanpak in Stadbroek-Oost bestaat uit twee delen. Een deel wordt gevormd door het VBT en de bijbehorende Veilige Buurten Aanpak; een aanpak gericht op het betrekken van bewoners bij het verbeteren van hun buurt. Het andere deel van de aanpak is in handen van het Casusteam, dat op individuele basis en achter de voordeur opereert. De gemeente en woningcorporatie ZOWonen trekken hierbij gezamenlijk op.

De basis van de Veilige Buurten Aanpak is de opvatting dat de wijk van de bewoners is. Zij moeten ook zelf iets doen om de wijk te kunnen verbeteren. De gemeente en de corporatie steunen degenen die er hun schouders onder zetten.

De werkwijze draait om een inventarisatie van bewonerswensen, die iedere acht weken plaatsvindt. De wensen worden tijdens een bewonersbijeenkomst geprioriteerd en vervolgens uitgevoerd.

De zwerfvuilaanpak levert successen op. Zwerfvuil neemt af, het bewustzijn van het probleem neemt volgens zeggen toe, er worden bewoners actief en er zijn belangrijke ontwikkelingen richting zelfbeheer. Zo wordt een speeltuintje door bewoners beheerd. Inmiddels wordt ook de voetbalkantine die op de nominatie staat om gesloopt te worden (in ieder geval tijdelijk) beheerd door een groep van meer dan 20 vrijwilligers.

Inzet van het advies is het doorbreken van de negatieve tendens, die nog steeds bestaat in de wijk, waarin actieve mensen zich bedreigd voelen door buurtgenoten, waardoor ze alsnog afzien van participatie.

3.3 ANALYSE

De aanleiding voor de Veilige Buurten Aanpak was de gestage achteruitgang van de wijk. Zelfs bewoners die er van oudsher thuis waren, wilden niet meer dat hun kinderen er gingen wonen.

Er zijn enkele zaken die binnen de Veilige Buurten Aanpak om aandacht vragen:

- De zelfwerkzaamheid van bewoners is beperkt. Het grootste deel van de inzet wordt nog door professionals geleverd.
- Duurzaamheid van resultaten is een probleem: het aantal bewoners dat op bijeenkomsten verschijnt, is afgenomen. Genoemde oorzaken:
 - Een aantal problemen is al opgelost.
 - Vanwege angst voor bepaalde buurtbewoners gaan veel bewoners liever individueel naar het spreekuur.
 - De methode levert niet voor iedereen iets op (sommige bewoners brengen een aantal keer een probleem in, dat vervolgens niet tot prioriteit wordt gekozen door de deelnemers).
- De intimidatie duidt op botsende burgerschapstijlen. Het wantrouwen jegens overheid en corporatie zit diep. Meewerken wordt als 'verraad' gezien en wordt ook actief bestreden.
- Dat gaat verder dan alleen maar een marginale subcultuur. In de wijk is ook sprake van georganiseerde criminaliteit. Dat heeft uiteraard grote invloed op de slaagkansen, omdat de wijk ook een 'territorium' is dat verdedigd wordt. Daarom moet iedere aanpak die bewoners probeert te betrekken bij de wijk aandacht hebben voor de veiligheid van bewoners en professionals.
- De aanpak is nieuw en het gemeentelijk apparaat heeft zich er nog niet helemaal naar gezet. Het gevolg kan zijn dat een knelpunt dat door bewoners wordt aangedragen niet of minder snel opgelost wordt.
- Het VBT is als zodanig geen eenheid. Er liggen verschillende deskundigheden, verantwoordelijkheden. Ook de mogelijkheden en beperkingen verschillen. In het samenspel als één team valt nog veel winst te behalen.
- De 'cultuur' van Stadbroek is volks, er zijn veel banden met het nabije woonwagenveld. Op zichzelf past dat bij het karakter van de buurt en is het niet negatief. Gecombineerd met het diepe wantrouwen jegens de overheid/corporatie kunnen er uitwassen ontstaan waar ook bewoners zelf veel last van hebben.
- Ook de rol van de plaatselijke basisschool vraagt aandacht. Zij kampt met een teruglopend en inmiddels zelfs te laag aantal leerlingen, wat de positie bemoeilijkt.

Eenzijds werkt de school actief mee aan de zwerfvuilaanpak, anderzijds wordt haar taak bemoeilijkt doordat er een taboe rust op het aanspreken van elkaars kinderen. Dit taboe doorbreken is belangrijk, omdat het de bestaande negatieve verhoudingen versterkt.

- Tenslotte: we hebben in onze gespreksronde nogal wat verschillende lezingen van de problematiek, de gewenste aanpak en de rolverdelingen gezien. Dat roept de vraag op of de kaarten van alle spelers echt op tafel liggen. De werkbijeenkomst van 10 oktober jl. heeft goede aanzetten gegeven om het onderlinge vertrouwen en de transparantie binnen het project te versterken.

3.4 ADVIES

De aanpak van zwerfvuil is in een wijk als Stadbroek-Oost meer aan te merken als een 'tool' en niet als doel op zichzelf. Om het probleem van zwerfvuil onder controle te krijgen is het belangrijk dat er ook aan de onderliggende processen aandacht besteed wordt. In dit geval hebben wij dat aangeduid als 'botsende burgerschapstijlen'. Daarmee bedoelen we het destructieve, marginale en soms criminele gedrag en niet de volkse cultuur als zodanig die de wijk eigen is.

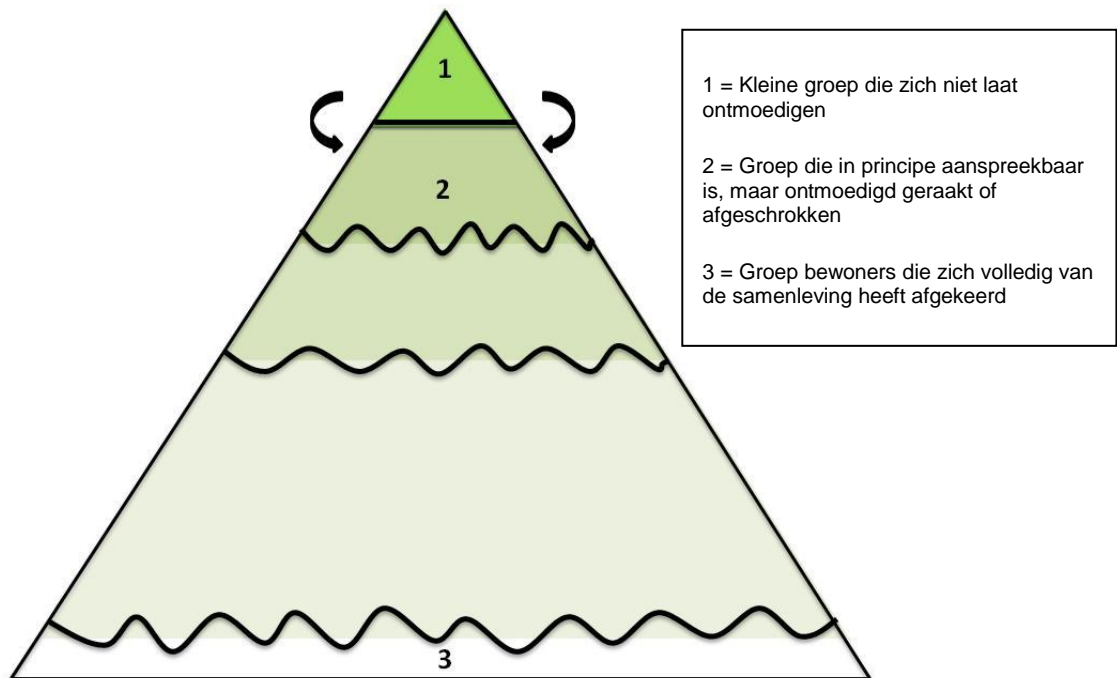
Het advies inzake de botsende stijlen van burgerschap omvat de volgende onderwerpen:

- a. De strategie van het benaderen en betrokken houden van bewoners
- b. Veiligheid voor bewoners en professionals
- c. Toewerken naar zelforganisatie en zelfbeheer
- d. Verdienmogelijkheden voor bewoners

Advies a) Benaderen en betrokken houden van bewoners

Belangrijk probleem in Stadbroek-Oost is dat er een groot wantrouwen bestaat tegen de overheid en de corporatie. Daardoor is het moeilijk om bewoners bij de aanpak te betrekken. Daar komt bij dat er sprake is van intimidatie, zodat de bewoners die eenmaal betrokken zijn ook nog eens gemakkelijk afhaken. Er is daarom behoefte aan een strategie om bewoners te betrekken en betrokken te houden. De Veilige Buurten Aanpak slaagt er in om bewoners te betrekken maar heeft twee nadelen: bewoners worden relatief willekeurig benaderd en het is lastig om bewoners duurzaam betrokken te houden.

Doordat bewoners relatief willekeurig benaderd worden, richt de energie zich mede op de mensen die vooralsnog niet in beweging zullen komen. Meer focus op specifieke (groepen) bewoners voor wie de stap naar actief worden klein is, vergroot de efficiëntie. Daarbij is het volgende schema behulpzaam.

Figuur 4: Schema samenstelling wijkbevolking

In het schema wordt weergegeven hoe de wijkbevolking is samengesteld. Onderin de driehoek bevindt zich de groep bewoners die zich volledig van de samenleving heeft afgekeerd. Hen benaderen heeft in eerste instantie geen zin. Aan de top zit de kleine groep mensen die zich nergens door laat ontmoedigen en die altijd zijn mond open zal doen, intimidatie of niet. Vlak daaronder zit de groep bewoners die in principe wel aanspreekbaar is, maar die ontmoedigd is geraakt (bijv. door het uitblijven van resultaat) of die zich heeft laten afschrikken.

Ons voorstel is om doelgerichte aanpakken te ontwikkelen om juist die laatste groep, die aan boord leek, maar alsnog is afgehaakt, opnieuw te betrekken. Het behalen van resultaten is hiervoor de eerste voorwaarde. Daarnaast moet geïnvesteerd worden in het verbeteren van de veiligheid van bewoners en professionals die hun nek uitsteken. Als aan de basisvoorwaarden is voldaan, is het zaak de top van de driehoek (de mensen die altijd hun mond open zullen doen) te stimuleren om binnen hun eigen kennissenkring, veelal mensen uit de laag eronder, nieuwe deelnemers te werven voor de Veilige Buurten Aanpak. Deze directe benadering van bewoners door bewoners heeft een veel grotere kans op succes, dan wanneer VBT-medewerkers de interesse komen peilen. Hier ligt een verbinding met het thema van zelforganisatie, dat onder 'c' aan de orde komt. De ervaring tot nu toe ten slotte, is dat vooral moeders met jonge kinderen ontvankelijk lijken

voor de aanpak. Deze specifieke groep bewoners speelt overigens in zeer veel wijken een centrale rol in het beschermen en ontwikkelen van de leefbaarheid. Een meer gerichte aanpak die juist deze groep aanspreekt kan de resultaten vergroten.

Zoals genoemd, is het niet alleen lastig om bewoners te betrekken, maar ook om ze vast te houden. Het uiteindelijke beeld zou zelforganisatie moeten zijn. Daarbij houden immers de burgers zelf de leefbaarheid in stand. Vandaar dat de binding tussen bewoners en professionals niet het belangrijkste is. Constructief ingestelde bewoners die elkaar stimuleren en die het gezellig en goed hebben met elkaar, vormen een duurzamer bindmiddel. Daarbij helpt het als er een breder palet van activiteiten ontstaat zoals in Stadbroek-Oost bijvoorbeeld rond de voetbalkantine (met de eerder genoemde grote groep betrokken vrijwilligers). Dat betekent dat er voor elk wat wils bij zit en worden ook bewoners die in eerste instantie niet zoveel met zwerfvuil hebben op een laagdrempelige manier aangesproken. De voetbalkantine, het speeltuintje, het zijn voorbeelden van 'kernen van constructieve bewoners' die zich kunnen ontwikkelen en die een fundament vormen voor het bouwen aan de wijk. Ook burencontacten kunnen een mogelijkheid zijn. Burencontacten zijn heel gevoelig, ze kunnen voor individuele bewoners het woongenot maken en breken. Lichte contacten en lichte steun van burenen onderling verdienen daarbij als start de voorkeur. Al te hechte contacten met burenen kunnen rampzalige gevolgen hebben als er problemen ontstaan. Burenen weten over het algemeen hoe ver ze daarin kunnen gaan en wie ze kunnen vertrouwen en wie niet. Uiteraard heb je je burenen niet voor het kiezen, dus het zal niet overal mogelijk zijn, maar aandacht voor mogelijkheden om op portiekniveau een goede sfeer te scheppen, kan enorm schelen in de leefbaarheid en in de inzet van bewoners voor de wijk.

Advies b) Veiligheid voor bewoners en professionals

De kracht van lichte banden tussen bewoners moet niet onderschat worden; ze zorgen onder meer voor een merkbaar groter gevoel van veiligheid. De signalen over intimidatie en criminaliteit in de buurt zijn echter zeer serieus, en dan is er meer nodig. Je kunt bewoners niet duurzaam binden als ze zich niet veilig voelen. Ook professionals die in een onveilige buurt werken, hebben stevige steun nodig, anders branden ze op den duur af. We bevelen daarom aan om binnen het project gerichte strategieën te ontwikkelen om die veiligheid te garanderen.

Een communicatiestrategie waarin de ambities niet al te hoog van de daken geschreeuwd worden, kan helpen. In buurten met een marginale cultuur speelt mee dat er snel een sfeer van 'wij tegen zij' kan ontstaan. Intimideren wordt dan gemakkelijk een prestigekwestie: 'we zullen eens laten zien wie hier de baas is'. Wanneer de overheid dan de nadruk legt op de grote ambities kan dat een des te sterkere tegenreactie oproepen.

Advies c) Toewerken naar zelforganisatie en zelfbeheer

Constructieve kernen van bewoners zijn de basis van waaruit zelforganisatie zich kan ontwikkelen. Soms ontstaan die als vanzelf, zoals rond de voetbalkantine. Ook de Veilige Buurten Aanpak zal waarschijnlijk leiden tot dergelijke kernen. Het is belangrijk te onderkennen dat zelforganisatie en zelfbeheer van bewoners veel minder planmatig verloopt dan we van overheid en professionals gewend zijn. De ontmoeting tussen bewoners, hun onderlinge contact en de inspiratie die ze elkaar geven is de brandstof waarop zelforganisatie draait, niet zozeer uitgewerkte plannen en in zeer beperkte mate geld.

Belangrijk bij zelforganisatie en zelfbeheer is dat het vertrekt vanuit wat bewoners zelf met elkaar willen organiseren. Zodra je er te veel aan moet gaan trekken als professional ontstaat het risico dat uiteindelijk alleen de professional de activiteit draagt. Tegelijkertijd, wat bewoners met elkaar organiseren, moet vooral aan hún standaarden voldoen, niet aan professionele standaarden. Om het maar plastisch te zeggen, het zal mogelijk een hoog plakbandjes-en-elastiekjesgehalte hebben. Dit neemt niet weg dat er een moment kan komen dat het bij zelfbeheer niet meer alleen gaat om de standaarden van de bewoners. Als bijvoorbeeld wordt toegewerkt naar de oprichting van een wijkonderneming, waarbij sprake is van participatie in ruil voor een tegenprestatie van de gemeente, dan moet het resultaat van de inspanningen wel degelijk voldoen aan professionele standaarden (zoals IBOR). Meer hierover volgt in hoofdstuk 5.

Het ziet er naar uit dat een aantal van de betrokken professionals en ambtenaren in Stadbroek-Oost goed om kunnen gaan met de beginselen van zelfbeheer. Ze onderhouden het contact met de bewoners op een vanzelfsprekende manier en ze gaan creatief met hun mogelijkheden om. Juist deze 'nabije professionaliteit' kan echter getraind en ontwikkeld worden.

Een vorm die kan werken, is om – wanneer er eenmaal voldoende constructieve kernen aanwezig zijn en wanneer er bewoners zijn die dit willen organiseren – enkele keren een informele maaltijd met de verschillende groepen te organiseren. Daaruit ontstaan inspirerende contacten, nieuwe ideeën en activiteiten, en het versterkt het gevoel dat er een beweging aan het ontstaan is. Voorbeelden van hoe dit kan werken zijn op verschillende plekken in het land beschikbaar (bijvoorbeeld het project Dwarsverband, dat vanuit het Utrechtse buurthuis in zelfbeheer 'De Nieuwe Jutter' wordt uitgevoerd met een aantal andere buurthuizen die met zelfbeheer aan de slag willen).

Zonder twijfel zal het nodig zijn om ruimte te scheppen in het beleid om zelfbeheer mogelijk te maken en te ondersteunen. Belangrijke ervaringen worden daar momenteel

mee opgedaan (speeltuintje, kantine). Het beleid kan op experimentele basis ruimte scheppen door een proeftuin voor experimenten met zelfbeheer in te richten. Deze proeftuin zou dan in enkele opzichten soepeler met regels om moeten kunnen gaan. Daarbij blijft maatvoering essentieel, het blijft een gevoelige buurt waarin je niet wilt dat de situatie ontspoot.

Mogelijk ook is een herbezinning nodig op het beheer van braakliggende terreinen. Als bewoners braakliggende terreinen voor specifieke activiteiten zouden kunnen benutten, kan dat bijdragen aan een positieve sfeer in de buitenruimte en aan een gevoel van eigenaarschap. De gemeente en de corporatie zijn eigenaar, als zij het met elkaar eens worden, moet er meer mogelijk zijn. In hoofdstuk 5 wordt dieper ingegaan op het concept van zelfbeheer.

Advies d) Verdienmogelijkheden voor bewoners

Voortbordurend op het proces van zelforganisatie liggen er mogelijkheden om bewoners te helpen om ofwel iets te verdienen, ofwel hun kosten te verlagen. Bewoners kunnen een rol spelen in het beheer en het schoon houden van de buitenruimte in ruil voor een tegenprestatie, of ze zouden tegen lagere kosten hun huisvuil kwijt moeten kunnen. Ook op de verdienmogelijkheden voor bewoners wordt dieper ingegaan in hoofdstuk 5.

3.5 OP WEG NAAR EEN LEEFBAARDER STADBROEK-OOST

We bevelen aan om een werkconferentie met alle betrokken professionals te organiseren. Die conferentie moet leiden tot een hernieuwde bepaling van de contouren van de aanpak, met een duidelijke plek voor:

- 1) Het doel: een Stadbroek-Oost dat een volkse wijk is, met een eigen cultuur, waarin bewoners met elkaar een positieve sfeer scheppen met vertrouwen in hun medebewoners en een goede samenwerking met overheid en corporatie. In andere woorden: een wijk die ook over 50 jaar haar waarde behoudt.
- 2) Een wervingsstrategie voor bewoners die gericht is op het ontwikkelen van 'constructieve kernen'. Deze zowel uitbouwen (verduurzamen) als vermeerderen.
- 3) Veiligheid voor professionals en actieve bewoners. Samenwerking van de betrokken instanties om dit te realiseren.
- 4) Opvolging contacten met bewoners die zich melden met aandacht voor zelfbeheer en zelforganisatie door die bewoners. Op dit moment worden elders in het land in hoog tempo ervaringen opgedaan, daarbij aansluiting zoeken.
- 5) Een samenspel met de burger in Stadbroek-Oost waarbinnen burgerkracht, synergie en integraal functioneren centraal staat. Dat moet verder gaan dan de ambtenaren die direct contact met de burger hebben. Er worden momenteel in het land op diverse plekken discussies gevoerd over de manieren waarop dit gestalte kan krijgen. Experimenten waarin ambtelijke en professionele kaders

meer meebewegen met de behoeften op straatniveau kunnen daarin een rol spelen. Zo zijn er, met name in Amsterdam, veel discussies over wijkondernemingen en bestaat er een Community of Practice 'Productiekracht', waarin de vraag centraal staat in hoeverre mensen in een bepaalde wijk beschikken over de kracht om initiatieven te produceren en te realiseren.

- 6) Meting en verantwoording van resultaten.

Bij dit alles past een voortdurende training en doorontwikkeling van het VBT in deze filosofie.

4. Monitoring

4.1 INLEIDING

De problematiek in Stadbroek-Oost behelst meer dan zwerfafval en dumping. In hoofdstuk 3 is in een breder perspectief ingegaan op de problemen rond de leefbaarheid in Stadbroek-Oost en is een aantal invalshoeken geschetst die de basis kunnen vormen voor het toewerken naar een oplossing. Op deze manier kan meer bereikt worden in het gebied, dan wanneer de inspanningen zich puur toespitsen op het tegengaan van zwerfafval door middel van burgerparticipatie.

Sinds de invoering van de Veilige Buurten Aanpak is sprake van een aantal positieve ontwikkelingen in Stadbroek-Oost. De hoeveelheid zwerfafval neemt af, het bewustzijn van het probleem lijkt toe te nemen, er worden bewoners actief en de eerste stappen richting zelfbeheer zijn gezet. Het is echter niet gezegd dat deze positieve lijn zich zal voortzetten en zal leiden tot structurele resultaten. De Veilige Buurten Aanpak is in de interviews door verschillende betrokkenen aangeduid als een activeringsmethodiek en niet zozeer als een methodiek die is gericht op bestendiging. De gemeente Sittard-Geleen heeft aangegeven op zoek te zijn naar een *structurele* aanpak van het zwerfafvalprobleem in Stadbroek-Oost. Om het structurele karakter van de gekozen aanpak te kunnen waarborgen, wordt in dit hoofdstuk beschreven hoe een gedegen monitoring van de voorgestelde instrumentatie kan worden opgezet.

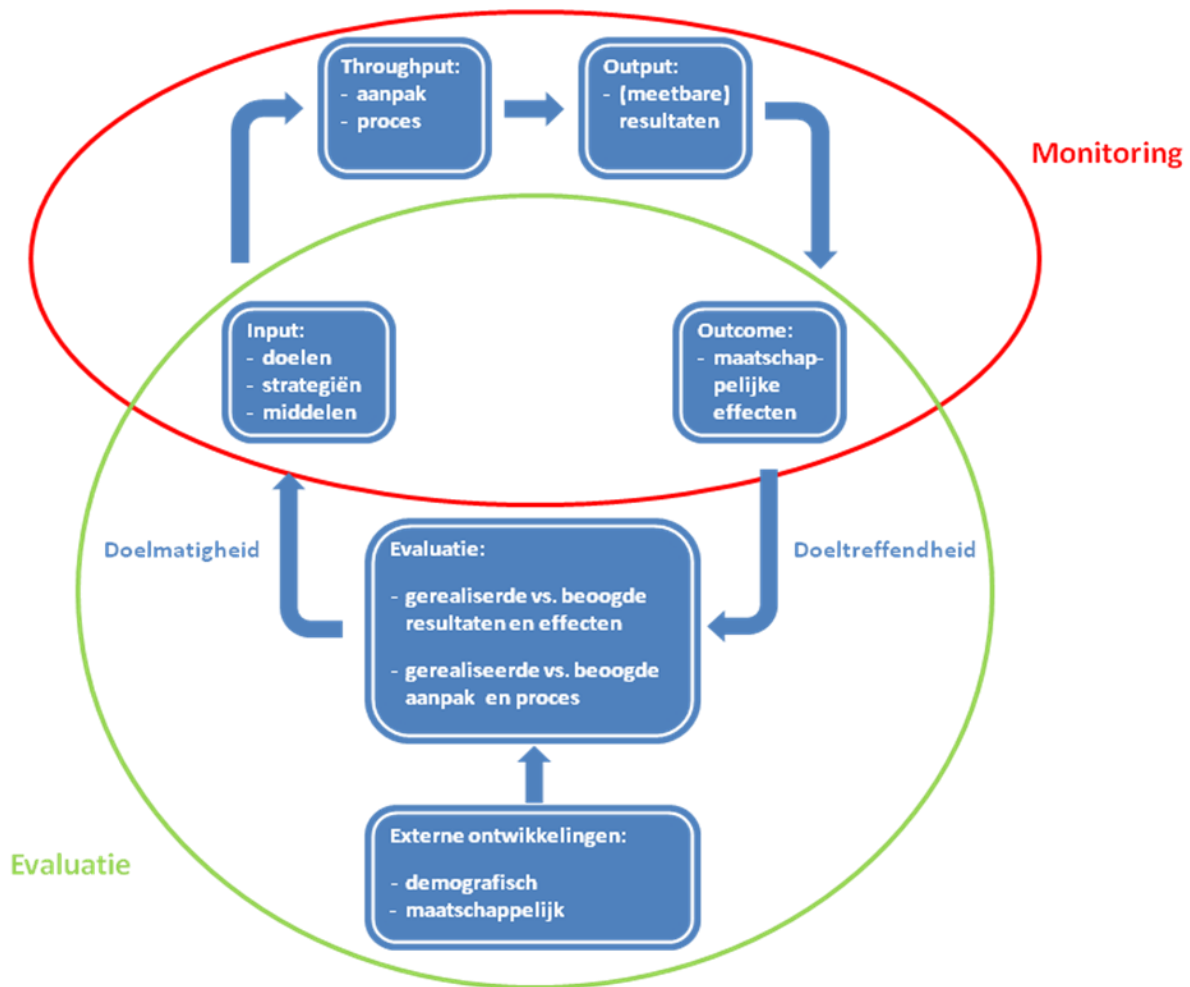
Bij het proces van monitoring wordt gebruik gemaakt van prestatie-indicatoren. Wij zijn ervan op de hoogte dat er, in de loop van het VBT-traject, prestatie-indicatoren zijn opgesteld om het succes van de Veilige Buurten Aanpak te meten. De eerste resultaten van het werken met deze prestatie-indicatoren binnen het VBT-kader worden verwacht in november en zijn derhalve niet meegenomen in het zwerfafvaltraject. De presentatie van de eerste resultaten van de inzet van de prestatie-indicatoren valt samen met de evaluatie van het verloop van het VBT-traject in de afgelopen anderhalf jaar. Op basis hiervan zal de stuurgroep eind november besluiten al dan niet groen licht te geven voor een uitbreiding van het VBT-traject met nog eens 3 jaar. De monitoring die wij voorstellen in dit hoofdstuk zal zowel antwoord geven op de vraag of de beoogde resultaten worden bereikt (doeltreffendheid van de aanpak) als op de vraag of sprake is van een redelijke verhouding tussen het bereikte resultaat en de geleverde inspanning (doelmatigheid van de aanpak).

4.2 DE KLASSIEKE BELEIDSCYCLUS

Monitoring, ofwel het in beeld brengen van de kwaliteit (het succes) van – in dit geval – de voorgestelde interventies om de bewoners van Stadbroek-Oost te motiveren tot participatie, vraagt om het formuleren van een verzameling variabelen die samen als een ‘meetlat’ kunnen dienen: de prestatie-indicatoren. Prestatie-indicatoren kennen verschillende verschijningsvormen. Binnen de gemeentelijke setting kan de beleidscyclus worden gezien als een proces waarbij *input* (hoeveelheid inzet van mensen, middelen en uren), via *throughput* (ondernomen activiteiten en ingezette voorzieningen) wordt omgezet in *output* (feitelijke resultaat van de activiteiten en voorzieningen) en uiteindelijk in *outcome* (de – maatschappelijke – effecten van de bewerkstelligde resultaten).

Een compleet beeld dat als basis dient voor het beoordelen van de mate van succes, ontstaat als er informatie beschikbaar is over middelen, processen/producten, prestaties, effecten én de samenhang tussen deze elementen. Voor elk van de vier elementen kunnen prestatie-indicatoren ontwikkeld worden, waarmee te allen tijde inzichtelijk is hoe dingen gedaan worden, wat daarmee bereikt wordt en welke effecten daarvan uitgaan.

Naast het deel ‘monitoring’ is er aandacht voor het deel ‘evaluatie’. De monitoring richt zich op de verzameling en analyse van gegevens op basis van geselecteerde indicatoren. De evaluatie richt zich – gebruikmakend van de beschikbare gegevens – op de gerealiseerde resultaten, aanpak en proces in relatie tot de oorspronkelijke doelen, strategieën en beoogde middelen. Met het leggen van de relatie tussen de indicatoren, ontstaat een beeld over effectiviteit/doeltreffendheid van de aanpak en over efficiëntie/doelmatigheid van de aanpak. Hieronder is de relatie tussen monitoring en evaluatie grafisch weergegeven.

Figuur 5: De monitoringscyclus en de relatie tussen monitoring en evaluatie

Daarmee wordt de monitor als volgt opgebouwd:

Input

Bij de input gaat het om datgene wat de gemeente 'er in stopt' aan (financiële) middelen en menskracht. Door deze input te relateren aan de gerealiseerde outcome kan de doelmatigheid van het project in beeld worden gebracht.

Throughput (aanpak)

De realisering van het project vraagt om een coalitie tussen meerdere partijen: het VBT, wijkbewoners, eventueel wijkplatforms (voor zo ver functionerend) en scholen. Onderdeel van de monitor is daarom ook de monitoring van het proces en de aanpak .

Output

In het kader van het zwerfafvaltraject worden diverse acties voorgesteld om de burgerparticipatie te vergroten en tot een schonere wijk te komen. Voor langlopende acties zullen tussenresultaten of mijlpalen moeten worden benoemd.

Op basis van de voortgang per actie kan uitspraak worden gedaan over de te verwachte effecten van de acties: is de verwachting dat de beoogde resultaten worden behaald op basis van de beschikbare informatie over de output? Zal de outcome met deze acties worden gerealiseerd?

Bedoeling is in de outputmonitor ook een eventuele spin-off van het project in beeld te brengen. Het is goed mogelijk dat het project ook andere (burger) initiatieven aanwakkert. Deze spin-off kan deels als bijvangst in de outcome worden gezien en – indien het direct gerelateerd is aan het project – aan een verbreding van de output.

Outcome

De outcome van het project meet de doeltreffendheid: wat zijn de resultaten en effecten van het beleid? Uiteraard zijn die pas na verloop van tijd zichtbaar en (zo mogelijk) meetbaar. De doeltreffendheid kan vooral goed worden gemeten als op voorhand kwantitatieve doelstellingen zijn geformuleerd. Een nulmeting is daarvoor van belang. Ook nadat het project is afgerond, is het van belang de outcome periodiek te blijven meten, met name om te bezien of de wijk op peil blijft dan wel opnieuw afglijdt.

De outcome wordt niet alleen bepaald door de ontwikkeling en realisering van beleid. Ook autonome demografische ontwikkelingen (ontgroening, vergrijzing, veranderende bevolkingssamenstelling door vestiging en vertrek) spelen een rol. Daarnaast doen zich maatschappelijke ontwikkelingen voor zoals processen van algemene individualisering in de samenleving dan wel een toename van de maatschappelijke betrokkenheid (bijvoorbeeld vrijwilligerswerk), de gevolgen van de economie (meer of minder werkloosheid), enz.

De outcome-indicatoren worden in nauwe samenspraak met de vertegenwoordigers uit de wijk opgesteld.

4.3 HET METEN VAN SUCCES IN STADBROEK-OOST

Om te bepalen of de inspanningen op het gebied van de inzet van burgerparticipatie bij het tegengaan van zwerfafval in Stadbroek-Oost succesvol zijn, kunnen prestatie-indicatoren geformuleerd worden. De insteek is dus niet om alleen te komen tot een technische monitoring (“hoeveel zwerfafval wordt aangetroffen op een bepaalde oppervlakte?”), maar ook tot monitoring op participatie. Vanuit een meer technische insteek kan wel de basis worden gelegd voor het bepalen van de gewenste prestatie-indicatoren in dit traject.

Zoals aangegeven in paragraaf 2.4 is in 2012 het ‘Beleidsplan IBOR 2012-2015’ vastgesteld, waarin het IBOR-beleid (Integraal Beheer Openbare Ruimte) voor de

komende jaren wordt beschreven voor de gemeente Sittard-Geleen. In het plan staat dat de openbare ruimte van de gemeente 'schoon, heel en veilig' moet zijn, waarbij wordt aangetekend dat niet alleen de inrichting van de openbare ruimte hiervoor zorgt, maar ook het beheer en onderhoud een bijdrage levert. Er wordt hierbij gewerkt met de beheerniveaus Hoog, Basis en Laag.

Met het beleidsplan IBOR 2012-2015 wordt alvast vooruit gekeken naar trends en ontwikkelingen die de komende jaren ook hun weerslag hebben op het beheer van de openbare ruimte in Sittard-Geleen. Een belangrijke ontwikkeling is de herijking van de rol van de overheid, die in het kort neerkomt op 'minder overheid, meer samenleving'. Dat de zorg voor de openbare ruimte een basistaak is van de gemeente, neemt niet weg dat de gebruiker van deze ruimte hier een steeds belangrijkere rol in speelt. Dit is in lijn met de ontwikkeling binnen de overheid om meer zeggenschap en verantwoordelijkheid bij burgers te leggen. Niet alleen de schaarser wordende financiële middelen liggen ten grondslag aan deze ontwikkeling, maar misschien nog wel meer het groeiende besef dat leefbaarheid gecreëerd wordt door burgers en niet door de overheid. De veranderende relatie tussen burger en overheid zal zijn weerslag krijgen in de manier waarop het beheer van de openbare ruimte in de nabije toekomst georganiseerd wordt. De IBOR-methodiek kent een sterk financiële en technische grondslag, maar biedt in de uitwerking desondanks goede mogelijkheden voor participatie. Een van de uitgangspunten voor het nieuwe IBOR-beleid is dan ook "het verkennen van mogelijkheden om burgerparticipatie (actief burgerschap) de komende jaren binnen het nieuwe IBOR-systeem een structurele en prominente plek te geven".

De IBOR-methodiek biedt een basis om alle gegevens op wijkniveau te kunnen inzetten:

- Van kwaliteitsmetingen kan een wijk worden verbijzonderd, waardoor op wijkniveau inzicht komt in de staat van het onderhoud.
- Het model van kwaliteitskeuze per wijk, kan per wijk worden verbijzonderd waardoor inzicht ontstaat in de kosten op wijkniveau.
- IBOR-blauw blijft in stand voor kleine (her)inrichtingen op wijkniveau.

Op deze manier ontstaan kansen om burgers bij het beheer van de openbare ruimte mee te laten denken, mee te laten beslissen en mee te laten doen.

4.4 VERTALING NAAR PROCESSCHEMA

Nu duidelijk is geworden wat de betekenis van monitoring is en uit welke elementen een monitoringscyclus is opgebouwd, is de volgende stap om een vertaling te maken naar een 'processchema voor de monitoring van een schoon en leefbaar Stadbroek-Oost'.

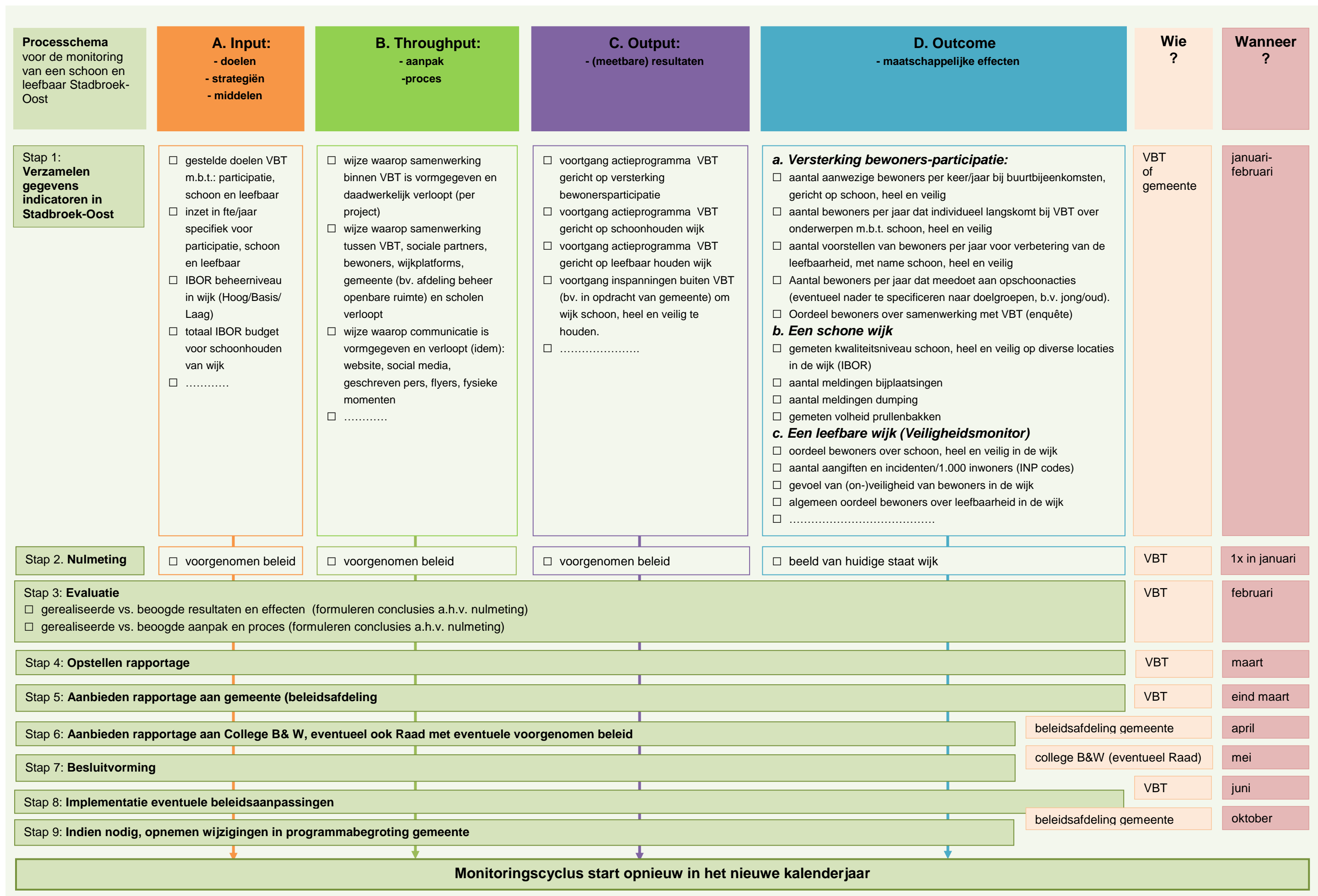
Hierin wordt een aantal voorbeelden gegeven voor de invulling van elk van de elementen van de monitoringscyclus (input, throughput, output, outcome) en wordt een jaarlijkse procedure voorgesteld voor het doorlopen van de monitoringscyclus. Op deze manier ontstaat een standaardwerkwijze, die gemakkelijk te doorlopen is en bovendien overdraagbaar aan een collega. Zo komt een efficiënte en gestructureerde werkwijze tot stand, wat in lijn is met de doelstellingen van de gemeente Sittard-Geleen.

De te verzamelen gegevens (stap 1 in het processchema) voor het monitoringssysteem zijn afhankelijk van de door het VBT gestelde doelen (zogenaamde streefwaarden) en kunnen derhalve naar eigen inzicht ingevuld en later desgewenst aangepast worden. Naast het formuleren van streefwaarden en indicatoren, vraagt monitoring om een nulmeting (stap 2 in het processchema). Voor de outcomegegevens gaat het hierbij om een beeld van de huidige staat van de wijk op basis van de beschikbare bronnen. Voor de input, throughput en output gaat het bij de nulmeting om het voorgenomen beleid. In de evaluatie (stap 3 in het processchema) worden de gerealiseerde resultaten, aanpak en proces afgezet tegen situatie ten tijde van de nulmeting.

Als alle stappen zijn doorlopen, kan opnieuw gestart worden met de monitoringscyclus. In het processchema staat nu aangegeven dat de start samenvalt met het begin van het nieuwe kalenderjaar; ook dit kan uiteraard aangepast worden aan de bestaande werkwijze van het VBT.

Het monitoren hoeft overigens niet per definitie gelijktijdig over het gehele gebied gedaan te worden. Juist omdat ingewijden iedere straat in Stadbroek-Oost aanduiden als een apart 'eilandje' met een eigen problematiek, kan het raadzaam zijn te monitoren op verschillende niveaus (wijkniveau en straatniveau). Er kan zelfs gestart worden met een pilot met slechts een paar mensen en straten. Bij gebleken succes kan dan uitbreiding plaatsvinden naar de rest van de wijk.

Op de volgende pagina wordt het processchema gepresenteerd.

5. De kracht van zelfbeheer

5.1 INLEIDING

Zoals aangegeven in de voorgaande hoofdstukken is zelfbeheer aangemerkt als één van de mogelijke oplossingsrichtingen voor het vraagstuk in Stadbroek-Oost. De laatste jaren tekent zich in ons land een trend af waarin burgers zelf invulling en uitvoering geven aan publieke taken en gemeenschappelijke voorzieningen. Zo zijn zelfbeheer, medebeheer en ondernemend beheer in opkomst, waarbij private partijen (zijnde bewoners, gebruikers, ondernemers en maatschappelijke organisaties) samenwerken met de gemeente waar het gaat om het beheer van de openbare ruimte (CROW, 2002; Geluk & Leijs, 2007).

Aan de hand van de situatie in de gemeente Utrecht kan verduidelijkt worden wat zelfbeheer is en waar het vandaan komt. In Utrecht komt zelfbeheer van openbaar groen oorspronkelijk voort uit een bezuinigingsmaatregel die in 1980 is ingevoerd. De gemeente zag zich genoodzaakt openbaar groen dat relatief duur was om te onderhouden, om te vormen tot goedkoper te onderhouden groen. De bewoners konden echter ook kiezen voor een alternatief: de mogelijkheid om het oorspronkelijke groen te behouden via zelfbeheer. Van deze bezuinigingsmaatregel is heden ten dage geen sprake meer bij de focus op zelfbeheer in Utrecht. Zelfbeheer is geworden tot één van de pijlers van burgerparticipatie en de gemeente wil zelfbeheer uitbreiden om bewoners actief te betrekken bij de openbare ruimte (Gemeente Utrecht, 2009). De gemeente Utrecht hanteert de volgende definitie voor zelfbeheer: *'zelfbeheer is het vrijwillig onderhouden van delen van de openbare ruimte door derden, waarbij het openbare karakter van het object gehandhaafd blijft'*. Zelfbeheer in Utrecht gebeurt op vrijwillige basis en gaat niet gepaard met een financiële vergoeding voor de gewerkte uren. De gemeente biedt wel ondersteuning in de vorm van advies over beheer en inrichting, door materiaal en gereedschap beschikbaar te stellen en door bijvoorbeeld te helpen bij schoonmaakacties. Er kan zelfs een financiële bijdrage (vanuit het Leefbaarheidsbudget) worden aangevraagd bij het wijkbureau. Deze bijdrage komt direct ten goede aan het initiatief voor zelfbeheer. De delen van de openbare ruimte waarin zelfbeheer plaatsvindt, blijven voor iedereen toegankelijk. Het kan bij zelfbeheer gaan om het onderhouden van een stuk park of het aanleggen van een geveltuintje, of bijvoorbeeld om de adoptie van een speelveldje.

Zelfbeheer is in het belang van zowel gemeente als bewoners (Gemeente Utrecht, 2009). Als bewoners zich gezamenlijk inzetten om hun straat schoon en fleurig houden, zorgt dit

niet alleen voor een betere uitstraling van de buurt, maar verdwijnt ook de anonimiteit die heerst in veel straten en pleinen. Dit komt de sociale cohesie ten goede. Door zelfbeheer kunnen bewoners hun woonomgeving meer naar eigen smaak invullen, met een positievere beleving van de openbare ruimte tot gevolg. Actieve bewoners signaleren, vanuit hun betrokkenheid, tot slot eerder vervuiling en misstanden in de buurt. Hierdoor gaan zij de ogen en oren van de buurt vormen en draagt zelfbeheer bij aan de verdere ontwikkeling van bewonersparticipatie.

Zelfbeheer biedt mogelijkheden voor een gebied als Stadbroek-Oost, omdat het de bewoners de mogelijkheid geeft uit hun isolement en hun afhankelijke en wantrouwende positie te komen en zelf het heft in handen te nemen. Eén van de uitingsvormen van zelfbeheer is het opzetten van een wijkonderneming. In de volgende paragrafen wordt uiteengezet hoe een wijkonderneming tot stand komt en passeert een aantal voorbeelden van ervaringen met wijkondernemingen in Nederland en België de revue. Tot slot wordt ingezoomd op de mogelijkheid om een wijkonderneming op te zetten in Stadbroek-Oost. Hierbij moet aangetekend worden dat er veel komt kijken bij het opzetten van een wijkonderneming en dat Stadbroek-Oost wellicht nog niet rijp is om deze stap te zetten. Desondanks denken we met dit hoofdstuk een interessant doorkijkje te kunnen bieden naar een mooi toekomstperspectief voor Stadbroek-Oost.

5.2 OPZETTEN VAN EEN WIJKONDERNEMING

Op veel terreinen waar de overheid in het verleden een leidende rol heeft vervuld, treedt een verschuiving op waarbij het initiatief en de verantwoordelijkheid meer bij de burger komt te liggen. Steeds meer worden de rollen omgedraaid doordat burgers het initiatief nemen en de overheid in deze initiatieven participeert. Dat vergt voor zowel de burger als de overheid een nieuwe manier van denken: de burger zet zelf de eerste stap om ontwikkelingen in het publieke domein te realiseren, de overheid heeft niet alleen een (mede)sturende rol om ontwikkelingen van de grond te krijgen, maar moet ook de condities scheppen om de burger in staat te stellen zijn nieuwe rol goed te kunnen vervullen. Weliswaar heeft deze ontwikkeling met de economische crisis en daarop volgende overheidsbezuinigingen een extra impuls gekregen, maar het is in feite niet meer dan een logische vervolgstap in een langer lopend proces van burgerparticipatie.

Wijkondernemingen zijn een belangrijke uiting van deze vorm van burgerparticipatie: burgers organiseren zich, zien hoe zij elkaar en de wijk of het dorp waar ze wonen, kunnen versterken door samen aan de slag te gaan met bijvoorbeeld energieopwekking, voedselproductie, groenonderhoud, verbeteren van de veiligheid, vermindering van (zwerf)afval, het organiseren van informele zorg en vervoer. Wijkondernemingen kunnen een zekere mate van institutionalisering ondergaan, wanneer sprake is van een formele juridische structuur en een economische onderbouwing. De basis voor dergelijke

ondernemingen zijn de Britse 'Development trusts', waarvan er inmiddels meer dan 500 zijn. De definitie (afkomstig van Wikipedia) van deze trusts luidt als volgt:

Development Trusts are organisations which operate in the United Kingdom, that are:

- community based, owned and led;
- engaged in the economic, environmental and social regeneration of a defined area or community;
- independent but seek to work in partnership with other private, voluntary and public sector organisations;
- self-sufficient or aiming for self-sufficiency, and not for private profit.

There is no set form of legal structure, and a development trust may be registered as a company limited by guarantee, a community interest company or an industrial and provident society. Many register as charities.

The activities undertaken by development trusts are various and include:

- running the local shop and post office;
- developing play park and recreational facilities;
- managing a housing development ;
- developing renewable energy projects such as wind farms
- setting up training programmes.

They are informed by a belief that community regeneration which is achieved through community owned enterprise is the way to build strong and sustainable communities.

In de Nederlandse literatuur is geen sluitende definitie te vinden van wat onder een wijkonderneming verstaan moet worden. Kenmerkend is in ieder geval dat het, net als bij de Britse Development Trusts, steeds gaat om ondernemende bewoners die in hun buurt zelf het heft in handen nemen, vanuit het geloof dat dit de manier is om sterke en duurzame gemeenschappen te bouwen.

Voor Stadbroek is het, gezien de huidige participatiegraad van de bewoners, vermoedelijk een stap te ver om in te zetten op een wijkonderneming waarbij bewoners zelf het initiatief nemen om (met een specifiek doel in het achterhoofd) deze wijkonderneming op te zetten. Wat wel een reële mogelijkheid zou zijn, is dat de gemeente en de woningcorporatie samen een 'buurtbedrijf' oprichten. In een aantal steden (Amsterdam Noord, Haarlem, Arnhem, Antwerpen) zijn dergelijke bedrijven opgericht, specifiek gericht op schoon en heel in de wijk en vaak met inzet van langdurig werklozen uit de wijk. Dergelijke bedrijven worden dus niet door de bewoners zelf geïnitieerd en geleid, maar kunnen op termijn uitgroeien tot 'echte' wijkondernemingen

waarbij de bewoners zelf de leiding hebben, zakelijke (financiële) afspraken maken met de gemeente en daarmee ook tot op zekere hoogte zelf risicodragend worden.

In onderstaand kader wordt de situatie in Haarlem-Oost geschetst, waar voor een aanpak is gekozen die mogelijk ook goed zou passen in Stadbroek-Oost.

De Haarlemse woningcorporaties Ymere, Pré Wonen en Elan Wonen, gemeente Haarlem, Paswerk en Spaarnelanden hebben op 30 januari 2013 een overeenkomst getekend voor de oprichting van het eerste buurtbeheerbedrijf in Haarlem: Buurtbedrijf Haarlem-Oost. Het Buurtbedrijf zet mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt in om de buurt schoon te houden, om klussen in woningen te verrichten en in de toekomst ook om bewoners te helpen met dingen die ze zelf niet goed kunnen, zoals boodschappen doen, vervoer of licht huishoudelijke hulp. In Haarlem-Oost zijn de Slachthuisbuurt en Parkwijk (De Zomerzone) aangewezen als zogenaamde 40+ wijken. Deze wijken hebben destijds extra financiering van het Rijk gekregen om te voorkomen dat de leefbaarheid in de wijken afneemt. Met dit geld is de aanpak van de Zomerzone door de corporaties en de gemeente vormgegeven. Eén van de projecten in de Zomerzone is de ontwikkeling van het Buurtbedrijf Haarlem-Oost. In de komende vier jaar krijgt het Buurtbedrijf de kans zich te ontwikkelen. Uiteindelijk doel is om het Buurtbedrijf duurzaam te kunnen laten voortbestaan als een waar bedrijf. Het buurtbedrijf is in juni 2013 van start gegaan.

Omdat het ontstaan van wijkondernemingen kan worden gezien als een logische stap in het proces van toenemende burgerparticipatie, ligt het voor de hand om aan te nemen dat wijkondernemingen een structureel element in de samenleving zullen worden. Dit vraagt om een goede inbedding in de samenleving, waarbij de volgende eisen gesteld kunnen worden:

- het geregeld consulteren en verantwoording afleggen aan de achterban (bewoners) en het opbouwen van een vertrouwensrelatie (trustee: belangenbehartiger, vertrouwenspersoon);
- een herkenbare en transparante organisatie, met voldoende interne controle en een duidelijke juridische structuur (vereniging, stichting, enz.);
- als sprake is van een formele relatie met de gemeente, een – ook voor derden – helder convenant met rechten en plichten over en weer;
- een goede externe controle op de activiteiten en bestedingen.

5.3 FORMULEREN DOELLEN EN UITGANGSPUNTEN

Of een wijkonderneming nu door de bewoners zelf of door de gemeente (al dan niet met partijen uit het middenveld zoals woningcorporaties) wordt opgezet, het is steeds gewenst helder de doelen en uitgangspunten te beschrijven. Hiermee wordt meteen de basis voor het proces van monitoring gelegd.

Als het gaat om de inhoudelijke doelen, dan lijkt een wijkonderneming die zich uitsluitend richt op het schoonhouden van de openbare ruimte een erg smalle basis. Wel kunnen deze activiteiten goed worden ingevoegd als onderdeel van een bredere doelstelling met betrekking tot het beheer en onderhoud van de openbare ruimte (bijvoorbeeld onderhoud en beheer van groenvoorzieningen) of een nog bredere insteek waarbij activiteiten in zowel het fysieke als het sociaal-maatschappelijke domein worden ontplooid.

De betekenis die het schoonhouden van de openbare ruimte hierbij vervult, kan per wijkonderneming verschillen:

- Met name in wijken met relatief veel zwerfafval is het primaire doel te komen tot een woonomgeving die schoon en heel is, waardoor de leefbaarheid verbetert.
- Mede daardoor kan de identificatie van de bewoners met hun omgeving toenemen, wat leidt tot minder zwerfafval.
- Het is denkbaar de activiteiten uit te voeren om daarmee financiële middelen voor andere activiteiten van de wijkonderneming te genereren (op basis van nadere afspraken met de gemeente over de te betalen vergoeding).
- Het schoonhouden van de openbare ruimte kan tevens als middel worden gezien om inwoners met afstand tot de arbeidsmarkt weer toe te leiden naar (regulier) werk.
- Het schoonhouden van de openbare ruimte kan tot slot als middel worden gezien om de sociale cohesie in een wijk te versterken en met name inwoners die in een zeker isolement verkeren, meer bij de samenleving te betrekken. Dit punt en het voorgaande punt zullen vaak hand in hand gaan.

In hoeverre hierbij de doelen voor het schoonhouden nader worden gepreciseerd, is afhankelijk van de situatie in de wijk en de ambities van de gemeente. In hoofdstuk 3 is als aanbeveling opgenomen dat het bij zelforganisatie en zelfbeheer belangrijk is dat het vertrekt vanuit wat bewoners zelf met elkaar willen organiseren en dat het vooral aan hún standaarden moet voldoen. Als het gaat om het schoonhouden van de openbare ruimte, moet er echter wel aan een bepaald 'basisniveau schoon' voldaan worden. De gemeente zou daarom bijvoorbeeld zelf voor een basisniveau schoon kunnen zorgen en de zogenaamde '+' op dat basisniveau aan de bewoners kunnen overlaten. Afhankelijk van de participatiebereidheid van de bewoners kan voor deze '+' op het schoonheidsniveau een globaal streven worden geformuleerd met betrekking tot de inzet die de bewoners willen leveren, maar ook als een concreet te leveren prestatie bv. aan de hand van IBOR-beheerniveaus. Voor de wijze waarop dit nader uitgewerkt kan worden, verwijzen wij naar de door Public Result opgestelde publicatie van Gemeente Schoon 'Regie in zwerfafval, van reguleren naar participeren'.

Ook zullen de geformuleerde doelen afhankelijk zijn van een aantal randvoorwaarden, die betrekking hebben op de wijze waarop hierbij met de gemeente wordt samengewerkt en de eventuele rol die andere partijen (woningcorporatie, afvalinzamelaar, enz.) spelen. Bij de rol van de gemeente gaat om de wijze waarop zij de wijkonderneming met materiaal en zo nodig scholing ondersteunt, hoe de taakverdeling tussen de gemeente en wijkonderneming is, enz. Hetzelfde geldt voor de rol van de andere genoemde partijen.

Ook van de kant van de gemeente zullen inhoudelijke randvoorwaarden aan de orde zijn, bijvoorbeeld dat bij het onderhoud en beheer gewaarborgd blijft dat de ruimte openbaar blijft (iets dat aan de orde is bij het onderhoud en beheer van groenvoorzieningen, maar niet bij uitsluitend het opruimen van zwerfafval), indien van toepassing het waarborgen van de afgesproken minimale beeldkwaliteit, het voorkomen dat de activiteiten van de wijkonderneming belemmerend werken voor de activiteiten die de gemeente blijft uitvoeren, het voldoen aan de van toepassing zijnde wet- en regelgeving, het afdekken van de risico's voor de leden van de wijkonderneming (verzekeringen), het over en weer goed vastleggen van verwachtingen (bijvoorbeeld in convenanten), monitoring van de eventuele afgesproken resultaten en de wijze waarop de gemeente met de wijkonderneming communiceert. Uiteraard is ook continuïteit bij de wijkonderneming een belangrijke randvoorwaarde, die zowel in het belang van de gemeente als de bewoners van de wijk is.

5.4 SAMENWERKING TUSSEN DE GEMEENTE EN DE WIJKONDERNEMING

De wijze waarop de wijkonderneming en de gemeente samenwerken, is afhankelijk van de ambities van de gemeente en de wijze waarop de wijkonderneming haar werkzaamheden verricht. Voor de manier waarop de gemeente regie kan voeren over de wijkonderneming, wordt verwezen naar het rapport 'Regie in zwerfafval, van reguleren naar participeren' van Public Result.

Uit interviews die Public Result in een aantal gemeenten heeft gehouden, komen de volgende randvoorwaarden vanuit de gemeente naar voren om tot een goede samenwerking met de wijkonderneming te komen:

- voldoende professionele ondersteuning van de wijkonderneming (de wijkonderneming kan hier uiteraard ook zelf voor zorg dragen);
- een goede kennisoverdracht vanuit gemeente voor het verrichten van de taken door de wijkonderneming;
- het voldoende afdekken van de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van de wijkonderneming, waarbij de wijkonderneming zelf voldoende verzekerd dient te zijn;
- vertrouwen vanuit de ambtelijke organisatie naar de wijkonderneming, waarbij de ambtenaren zich niet in hun eigen positie bedreigd voelen;

- in samenhang met het laatstgenoemde punt: wethouders die vertrouwen geven aan hun eigen ambtenaren;
- één centraal aanspreekpunt bij de gemeente als probleemeigenaar;
- heldere gemeentelijke beleidsaders voor de wijkonderneming waarbinnen zij hun activiteiten kunnen verrichten;
- ondersteuning van de democratische legitimiteit van de wijkonderneming.

Een belangrijk punt is de tegenprestatie die de gemeente bereid is te leveren voor de werkzaamheden van de wijkonderneming. Zeker als het doel van de wijkonderneming is om met de werkzaamheden andere (sociaal-maatschappelijk) activiteiten te financieren, zal een materiële (geldelijke) beloning de voorkeur verdienen. Het achterliggende idee is hierbij dat de gemeente kan bezuinigen op de werkzaamheden die voordien door de eigen organisatie of een commercieel bedrijf werden gedaan en dat een deel van de opbrengsten van de bezuinigingen ten goede komen aan de wijkonderneming, die vervolgens deze middelen weer inzet voor sociaal-maatschappelijke activiteiten in de wijk. Op deze manier kan tevens de basis worden gelegd om initiatieven tot zelfbeheer te vertalen in een business case.

In het rapport 'Waarde in de wijk; Een economische blik op wijkinitiatieven' (Regioplan Beleidsonderzoek, 2012), wordt beschreven hoe de traditionele gebiedsontwikkeling met de komst van de crisis, en de daarmee gepaard gaande uitdrogende geldstromen van overheden, markt en corporaties, abrupt tot stilstand kwam. Vervolgens wordt in het rapport ingegaan op de ontwikkeling van nieuwe concepten en werkwijzen om de noodzakelijke investeringen in wijken en buurten toch haalbaar te maken. In de nieuw ontstane 'organische gebiedsontwikkeling', voor en door bewoners, moeten nieuwe initiatieven van de grond komen die letterlijk van waarde kunnen zijn voor het betreffende gebied. Elk van de belanghebbende partijen (zoals bewoners of woningcorporaties) draagt zijn steentje bij aan het verhogen van de waarde en moet in staat zijn een eigen 'business case' (voordeel) uit het idee te halen. De gecreëerde waarde hoeft niet per definitie in monetaire termen uit te drukken zijn, maar kan bijvoorbeeld ook een verbetering van het woongenot of de leefbaarheid zijn. Door de wijkeconomie centraal te stellen, kunnen zowel sociale als fysieke verbeteringen tot stand worden gebracht en daarmee een sluitende business case gecreëerd.

In onderstaand kader wordt het eerder genoemde initiatief beschreven, waarbij een business case is bedacht om het met sluiting bedreigde buurthuis De Jutter in Utrecht, middels zelfbeheer een nieuwe toekomst te geven.

In 2008 werd buurthuis De Jutter in de Utrechtse Rivierenwijk met sluiting bedreigd, toen een nieuw buurthuis zijn deuren opende. Een groep gebruikers/buurtbewoners legde zich niet neer bij de sluiting en richtte Stichting De Nieuwe Jutter op, met als doel het buurthuis open te houden in zelfbeheer. Een aantal bewoners runt nu het buurthuis, op afstand bijgestaan door een groep mensen met financiële kennis en organisatorische vaardigheden, die samen het bestuur vormen. Waar voorheen een welzijnsorganisatie activiteiten aanbood in het buurthuis, biedt De nieuwe Jutter nu mogelijkheden voor mensen om ze zelf te organiseren. De propositie achter het project is het (gratis) bieden van ruimte aan bewonersinitiatieven uit de buurt. Het buurthuis trekt momenteel 800 tot 900 bezoekers per week, die onder andere komen voor yogales, jeugdactiviteiten en het nuttigen van een buurtmaaltijd. Daarnaast biedt het buurthuis o.a. ruimte voor de opvang van psychiatrische patiënten en de stichting beschermde woonvormen. Op deze manier fungeert het buurthuis als voorziening in de buurt/wijk die een positieve bijdrage levert aan de leefbaarheid en de bewoners kansen biedt om zich verder te ontplooiën. Door het brede aanbod van vrijwilligers wordt aanzienlijk bespaard op de personeelskosten. Ondanks het feit dat de gemeente (nog) subsidie geeft voor dit project, is de business case voor alle betrokkenen positief. De grootste winst is dat het buurthuis, door het verbeteren van het voorzieningenniveau en het versterken van de sociale samenhang, een positieve bijdrage levert aan het leefklimaat in de omgeving. Ofwel: geconcludeerd mag worden dat De Nieuwe Jutter meer welzijn levert voor minder geld.

Een ander voorbeeld in dit verband is het in eigen beheer nemen van de gemeenschappelijke ruimten van een flat van woningcorporatie Eigen Haard in Amsterdam. De propositie achter het project is het verlagen van de kosten van de schoonmaak en tegelijkertijd het verhogen van de kwaliteit van de diensten. Voor het slagen van het concept is het van belang dat er binnen de flat voldoende draagvlak is voor het zelf oppakken van het beheer; uitgedrukt in 70% van de bewoners die akkoord gaan met één van de voorgestelde vormen van zelfbeheer (zoals inkopen, klachten afhandelen en toezicht houden). Het zelfbeheer kost in principe minder dan de volledige uitbesteding, maar gaat uiteraard wel gepaard met een tijdsinspanning van de bewoners (oplopend tot enkele uren per week per actieve bewoner). Hier staat tegenover dat de besparingen per bewoner door delen van het schoonmaakproces in zelfbeheer te nemen, kunnen oplopen tot ongeveer 20% van de schoonmaakkosten, ofwel een besparing van rond de dertig euro per huishouden op jaarbasis.

Het is ook denkbaar dat de wijkonderneming haar werkzaamheden op een minder zakelijke maar vooral ideële basis (betrokkenheid bij de wijk) wil vervullen. In dat geval kan het 'voor wat hoort wat' principe invulling krijgen met een niet-materiële beloning, bijvoorbeeld extra voorzieningen in de wijk die door de gemeente worden gerealiseerd. In

ieder geval is het belangrijk dat regelmatig een symbolische beloning in de vorm van een schouderklopje, een jaarlijkse feestelijke bijeenkomst, o.i.d. wordt gegeven.

Het verdient steeds aanbeveling de afspraken tussen de gemeente en de wijkonderneming goed vast te leggen in de vorm van een convenant of wijkcontract. Een serieuze wijkonderneming beschikt over een goede juridische basis en is goed georganiseerd.

5.5 EEN WIJKONDERNEMING IN STADBROEK-OOST

Zoals beschreven in de voorgaande hoofdstukken zal er nog wel wat werk verricht moeten worden voordat Stadbroek-Oost klaar is voor een serieuze wijkonderneming, met structureel participerende wijkbewoners. Toch zijn er ook veel lichtpuntjes en ingangen om stap voor stap tot waardevolle resultaten te komen.

Zo zijn er in Stadbroek-Oost veel braakliggende terreinen, die nu alleen maar een paar keer per jaar geklepeld worden; verder gebeurt er niets mee. De troosteloze en woeste aanblik die deze terreinen bieden, in combinatie met het feit dat de terreinen daarmee uitnodigend zijn om er afval te dumpen, komt de leefbaarheid in het gebied niet ten goede. Door buurtbewoners (tijdelijk) het beheer over een braakliggend terrein te geven, wordt (verdere) verloedering voorkomen. Een voorbeeld hiervan zou kunnen om stukken grond beschikbaar te stellen voor tijdelijke schooltuintjes van de basisschool in de wijk. Een andere kansrijke ontwikkeling is die van de eerder genoemde voetbalkantine in Stadbroek-Oost, die (voorlopig) van de sloophamer is gered en gerund wordt door vrijwilligers.

Dat bovengenoemde initiatieven als kansrijk aangemerkt worden, heeft alles te maken met het mobiliseren van de juiste mensen, zoals ook benadrukt in de analyse van Kees Fortuin in hoofdstuk 3. Niet 'met hagel schieten' maar heel gericht een bepaalde groep benaderen, is één van zijn aanbevelingen. Het begint bij de top van de piramide, bij de mensen die zich niet laten ontmoedigen. Dit kunnen moeders met kleine kinderen zijn, die hun kinderen een betere leefomgeving gunnen en bereid zijn zich daarvoor, samen met hun kinderen, in te zetten. Deze groep kan een goede voorbeeldwerking hebben, al is het maar omdat 'zelfs in een wijk als Stadbroek' mensen zich wel schamen als ze kinderen zwerfvuil zien opruimen. Bovendien zijn de moeders met kinderen een groep die ongemoeid wordt gelaten door de tegenwerkers/criminelen in de wijk.

Voor de vrijwilligers die zich hebben aangemeld voor het runnen van de voetbalkantine, gaat op dat het sociale aspect heel belangrijk is. Als er mogelijkheden zijn om te kletsen, klaverjassen etc., dan wordt het voor deze groep al snel interessant op dergelijke wijze een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid van de wijk.

Kortom: voor de betrokkenen gaat het om beleving en is het niet alleen het eindresultaat dat telt. Hiermee kan ook weer een bruggetje naar de monitoring gemaakt worden: misschien is het wel mogelijk een deel van de monitoringscyclus te beleggen bij de bewoners en ze zelf te laten rapporteren of ze hun doelen hebben gehaald. Zorg er dan wel voor dat het proces van monitoren leuk is voor de mensen!

Wat sowieso leuk is voor de mensen in Stadbroek-Oost, die veelal gewend zijn om aan de zijlijn te staan, is dat ze door de oprichting van een buurtbedrijf weer actief kunnen zijn en iets nuttigs kunnen doen. Ze raken uit hun sociale isolement en krijgen de kans om nieuwe vaardigheden op te doen en misschien zelfs wel iets bij te verdienen.

Een gerealiseerde besparing zoals in het voorbeeld van het gedeeltelijk in zelfbeheer nemen van het schoonmaakproces in een Amsterdamse flat, lijkt wellicht marginaal, maar kan voor veel mensen een interessante prikkel zijn. Met een beetje creativiteit zijn voor Stadbroek-Oost vast en zeker ook dergelijke zelfbeheerinitiatieven te bedenken, die tot een sluitende business case leiden. In Sittard-Geleen geldt bijvoorbeeld het principe 'de vervuiler betaalt'. Ofwel: mensen betalen om hun afval in te leveren bij de gemeentelijke milieuparken. Wat zou er gebeuren als je een aantal stortingen zou vrijgeven en mensen dus gratis een paar keer hun afval mogen inleveren bij de milieuparken? Het is prima te monitoren wat dit kost (minder opbrengsten voor de gemeente uit ingeleverd afval) en opbrengt (besparing omdat minder boia's nodig zijn om te controleren of mensen illegale stortingen doen) en of dat een goede business case oplevert.

Bronnen

- Bogaert, P. van den (2012), Project leefbaar Stadbroek-Oost.
- CROW (2002), Naar ondernemend beheer van de openbare ruimte – Over organisatie en bekostiging. Ede: Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek.
- Cyber, mei 2012, 'Beleidsplan IBOR 2012-2015', Afdeling Beheer Openbare Ruimte, Gemeente Sittard-Geleen.
- Geluk, M. & S. Leijs (2007), Ruimtelijke kwaliteit én beheer; geen vanzelfsprekendheid: een evaluerende casestudy naar het proces van afspraken maken over de ruimtelijke kwaliteit en het beheer van de buitenruimte bij binnenstedelijke gebiedsontwikkeling. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Gemeente Sittard-Geleen, Collegebesluit leefbaarheidprogramma Stadbroek-Oost, Reg. nummer 2011/101584.
- Gemeente Utrecht (2009), Meedoen met beheer, over de samenwerking tussen gemeente en burgers in de openbare ruimte van Utrecht. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- PCkwadraat, 'Gebiedsanalyse van Stadbroek-Oost'.
- Regioplan Beleidsonderzoek (2012), Waarde in de wijk, een economische blik op wijkinitiatieven.
- ZOwonen (2012). Jaarverslag 'Samen naar de kern'.